

m

Om skönhetsideal,
mode och genus

Omöjliga kroppar

nationalmuseum

Omöjliga kroppar

Om skönhetsideal, mode och genus

Studiematerial med lärarhandledning för åk 7–9 och gymnasiet

Innehåll

3	Kort om studiematerialet
3	Omöjliga kroppar och läroplanen
4	Skönhetsideal genom tiderna
5	Antiken
6	1400-/1500-talet
7	1600-talet
8	1700-talet
9	1800-talet
10	Fakta om konstverken med frågeställningar och övningar – Antiken
11	Fakta om konstverken med frågeställningar och övningar – Renässansen
13	Fakta om konstverken med frågeställningar och övningar – 1600-talet
15	Fakta om konstverken med frågeställningar och övningar – 1700-talet
16	Fakta om konstverken med frågeställningar och övningar – 1800-talet
18	Bildanalys och litteraturtips
19	Alla konstverk i helsideformat

TIPS! På nationalmuseum.se/skola kan du ladda ner en PowerPoint-presentation med bilder på alla de analyserade konstverken samt ett flertal kompletterande exempel.

Kontakt

Har du frågor eller synpunkter på materialet skicka gärna ett mejl till **skola@nationalmuseum.se**

Materialet gavs ut 2013 och har reviderats 2018. Det är sammanställt av Helena Sjödin Landon och Alexander Kateb.

Kort om studiematerialet

Bilder berättar alltid något om den tid då de gjordes. En samling berättar också något om den tid under vilken den tillkommit och om den eller dem som har samlat. I Nationalmuseums samlingar finns konst som har tillkommit och samlats under 500 år. Här finns gott om målningar, teckningar och skulpturer som ger eleverna konkreta exempel på hur skönhetsideal skapats, använts och förändrats genom historien.

I tonåren kryper det i kroppen och man funderar mycket på kärlek, kropp och utseende. Kanske vill man bli smalare eller mer muskulös. Skönhetsidealen växlar ständigt, det som idag anses vara vackert blir i en annan tid fult och motbjudande.

Studiematerialet *Omöjliga kroppar* ger eleverna ingångar till att reflektera över dagens syn på skönhet, kropps-ideal och mode utifrån dåtidens bilder i museets samlingar. Genom att peka på likheter och skillnader mellan då och nu skapas möjligheter att analysera och diskutera hur bilder av ideala kroppar och utseende påverkar oss. Studiematerialet och bilderna kan också användas som underlag för diskussion och reflektion kring frågor som berör representation och bristen på mångfald när det gäller till exempel olika skönhetsideal.

Omöjliga kroppar och läroplanen

Omöjliga kroppar – om skönhetsideal, mode och genus kan användas i undervisningen i flera ämnen och kan kopplas till grundskolans läroplan för åk 7–9 (se nedan). Materialet kan också användas i undervisningen i gymnasieskolan inom exempelvis de estetiska, humanistiska och samhällsvetenskapliga programmen.

Samhällskunskap

Materialet knyter an till centrala delar i undervisningen som handlar om:

- Hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar.
- Ungdomars identiteter, livsstilar och välbefinnande och hur detta påverkas, till exempel av socioekonomisk bakgrund, kön och sexuell läggning.

Idrott och hälsa

Materialet kan bidra till förmågan att förstå och ifrågasätta kroppsideal inom idrotten och i samhället i övrigt.

Bild

Materialet bidrar till att ge eleverna förutsättningar att:

- Kritiskt granska olika bildbudskap och utveckla kunskaper om bilder i olika kulturer, både historiskt och i nutid.
- Analysera historiska och samtida bilders uttryck, innehåll och funktioner.

Eleverna får också möjlighet att öva bildanalys på bland annat:

- Bilder som behandlar frågor om identitet, sexualitet, etnicitet, maktrelationer och hur dessa perspektiv kan utformas och framställas.
- Massmediebilders budskap och påverkan samt hur de kan tolkas och kritiskt granskas.

Slöjd

Materialet kan användas för att utveckla förmågan att analysera mode och trender, vad dessa signalerar och hur de påverkar individen.

Skönhetsideal genom tiderna

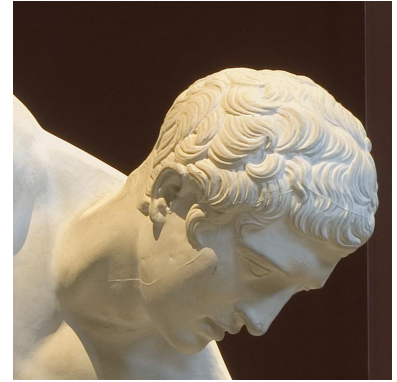
Vi människor har i alla tider och samhällen uttryckt vår identitet och samhällsposition med hjälp av kläder, smink och kroppsspråk. Vi har ägnat oss åt våra kroppar och utseenden och förskönat, dekorerat och förändrat. På 1700-talet använde de högre stånden korsetter för att skapa en ideal kroppsform. I dag förändrar vi kroppen med kirurgiska ingrepp. Karakteristiskt för mode och skönhetsideal, då som nu, är att det för många är ett ouppnåeligt ideal att sträva efter och ofta bortser från den mänskliga anatomin. Kroppen måste då med olika hjälpmedel "stöpas" om för att passa till det för tillfället rådande modet och idealet.

Skönhetsidealen växlar ständigt och det som anses vara vackert idag blir i en annan tid, eller i en annan kultur, fult och motbjudande. Tvärt emot dagens ideal har exempelvis stora rundmagade män under olika tider ansetts signalera pondus och hög status i den västerländska kulturen. Fylliga kvinnor med former och hull har varit idealet under vissa perioder.

Att formulera ett skönhetsideal har i alla tider handlat om ordning och kontroll. Det som avvikit från rådande normer har uppfattats som ett hot mot ordningen och därmed ansetts som oskönt eller farligt. Genom att ha kontroll över sin kropp visar man att man också har kontroll över sitt jag, sitt liv och sin omvärld.

Utseendet och kläderna har genom tiderna använts för att placera människor rätt på den sociala skalan och för att uttrycka och upprätthålla status och makt. Förr ansågs det viktigt att dräktens status – det yttre – överensstämde med personens status – det inre. Det var länge förbjudet och straffbart att klä sig över sitt stånd.

Än idag använder vi utseendet och kläderna för att beskriva grupptillhörighet, livsstil och klass, eller, under det senaste århundradet, musikmak. Principen för detta verkar ha varit konstant i mänsklighetens historia, men uttrycken har varierat. Precis som 1600-talets adel ville uttrycka sin klasstillhörighet visar exempelvis många av dagens skejtare sin grupptillhörighet genom kläderna.

Antiken

En sund själ i en sund kropp. Under antiken uppstod mönsterbilden för kroppslig och själslig perfektion. Den antika konsten skapade en prototyp för skönhet som speglade harmoni mellan kropp och själ. Själen besatt den sanna skönheten och skönhet ansågs som något gudomligt.

I de klassiska texterna av Platon försökte han distansera sig från kroppen eftersom han ansåg att den var ett hinder för själen. Den som lyckades behärska och kontrollera sin kropp förutsattes också äga en stark själ. En vacker kropp var enligt grekerna symmetrisk och proportionerlig, en reflektion av en stark och skön själ.

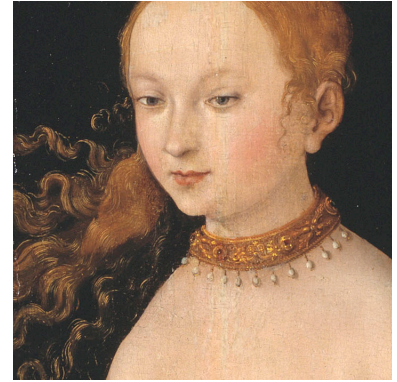
En återkommande tanke under antiken var att allting i naturen – i världsalltet och i kosmos – hör samman i talförhållanden och matematiska proportioner. Så även människokroppen. I den antika konsten möts man därför av tidlösa, perfekta och matematiskt uträknade unga kroppar. Ett par exempel är *Diskuskastaren* och *Apollo di Belvedere* vilka finns som gipsavgjutningar i Nationalmuseums samlingar och som i århundraden alltså har fått representera den ideala manskroppen.

Den antike konstnären återgav intrycket av andlig skönhet i sitt verk – den idealiserade fysiken var en förkroppsligad bild av själen. Konstverkets syfte var att tjäna som uttryck för det gudomliga, en spegling av en högre ordning i form av en människokropp med mannen som norm. Kropp och själ skulle vara ett.

Den grekiske skulptören Polykleitos beskrev kroppens ideala proportioner i en skrift kallad Kanon. Där utgick han från förhållandena mellan delarna och helheten i en manskropp. De olika kroppsdelarnas idealmått räknades ut till förhållandet av huvudets längd. Enligt Kanon var det idealiska förhållandet mellan huvud och kropp 1:8.

Eftersom den antika konsten utgick ifrån mannen som norm skrevs ingen Kanon för avbildandet av den ideala kvinnokroppen. Kvinnan, och hennes kropp, ansågs under antiken vara en ofullbordad människa. Kvinnan kopplades till det kroppsliga, jordbundna och passiva – formbar, underlägsen och omoralisk.

Antikens idéer om kroppens proportioner och mannen som norm har levt vidare inom den västerländska bildtraditionen och än i dag dyker den upp i samtida reklam och modereportage.

1400-/1500-talet

Många av antikens skulpturer återupptäcktes under denna tidsperiod, även kallad för renässansen. Detta var en av anledningarna till att flera av antikens skönhetsideal återigen blev aktuella.

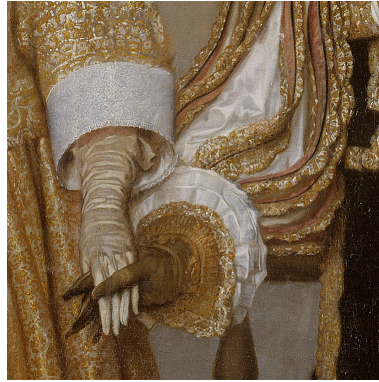
Leonardos da Vincis kända teckning av en man inskriven i en cirkel och kvadrat är ett exempel på hur antikens kanon inspirerade renässansens konstnärer och arkitekter. Teckningen som kallas *Den vitruvianske mannen* är namngiven efter den romerske arkitekten Vitruvius, som levde runt år 0. Hans tankar om den ideala och matematiskt beräknade manskroppen vars mått kunde innefattas i cirkeln och kvadraten influerade Leonardo da Vinci till teckningen. Mannen ansågs under renässansen, precis som under antiken, vara synonym med människan. Det var alltså ingen slump att da Vinci valde att teckna en manskropp för att illustrera proportionsläran!

Konstnären Cennino Cenni skrev i sin bok om målarkonsten från 1437 "Lägg märke till människokroppens exakta mått (...) Om kvinnans mått skall jag icke tala, hon har intet fullkomligt mått."

Ur *Kroppen, konstvetenskap*. Nationalmuseums utställningskatalog nr 642, 2005, s.153.

Trots att man under renässansen verkar ha anammat antikens ideal om skönheten som något perfekt, symmetriskt och proportionerligt möter man sällan Polykleitos exakta proportioner i renässanskonstnärernas bilder. Trender, könsnormer och smak verkar ha styrt mer.

Det västerländska skönhetsidealet som rådde för männen inom de högre stånden förespråkade puffbyxor och slanka, välformade ben iklädda långa silkesstrumpor. Benen och vaderna som exponerades var tecken på manlig styrka. Högeståndskvinnornas dräkt gjorde att det nästan inte fanns någon plats för vare sig rörelser eller avvikande kroppsformer. Det hårt snörda livet var vadderat för att skapa intryck av ett platt bröstparti och smal midjelinje. Den stela silhuetten byggdes av en styv underkjol vars konstruktion bidrog till orörligheten. Både män och kvinnor skulle ha så ljus hy som möjligt.

1600-talet

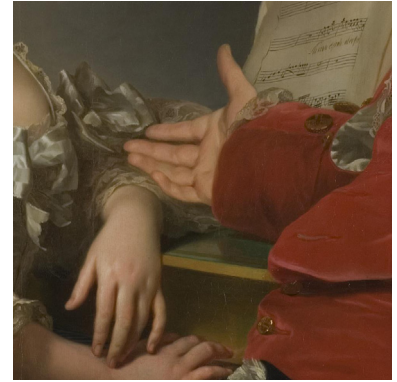
1600-talets överlastade, pampiga och dramatiska stil genomsyrade både arkitektur och inredning, men också adelns kläd- och livsstil. Nya uttryck för skönhet tog form. Det dramatiska, oregelbundna och överdådigt dekorerade ersatte det tidigare symmetriska och proportionerliga idealet.

Kroppsidealet var också stort, runt och kraftigt och motsvarade tidens stilideal. Det gällde både för kvinnor och män i de högre stånden som genom stora, fylliga kroppar signalerade ett materiellt överflöd. Modet betonade och förstärkte detta ideal.

I 1600-talets Sverige, precis som i övriga Europa, fungerade kläder som statusmarkörer. Hur man klädde sig hängde ihop med samhällets ståndindelning i adel, präster, borgare och bönder. Enligt ståndsläran skulle förhållandet mellan stånden speglas i både levnadssätt, karaktärsdrag och inte minst i klädseln. Var och en skulle då få den aktning och det bemötande som anstod stånd och ställning. Adeln visade sin privilegierade samhällsställning genom exklusiva tyger som siden och sammet enligt senaste mode.

Genom att upprätthålla ståndsskillnaderna i livsstil, ceremonier och klädedräkt såg man en garanti för själva samhällsordningen. Övervikt och blek hy var statusmarkörer och ouppnåeliga skönhetsideal för de flesta i ett samhälle där majoriteten levde under knappa förhållanden.

Ståndsväsendet har sina rötter i medeltidens treståndslära. Ståndssamhället upplöstes formellt 1866–67, men fortfarande lever vi mer eller mindre i ett klassamhälle. Grupptillhörighet, status och genus signaleras fortfarande med hjälp av vårt yttre genom kläder och utseende.

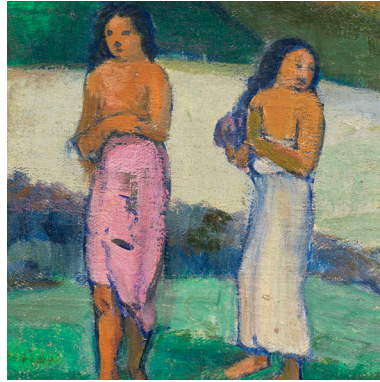
1700-talet

I 1700-talets Europa var modet mer en ståndsmarkör än en könsnorm, även om skillnader förekom. Både män och kvinnor som tillhörde samhällets övre skikt smyckade sig och bar dekorerade, färggranna sidendräkter. Högreståndskvinnornas midjor framhövdes genom hårt snörda korsetter. Hos männen var istället benen i fokus och de framhövdes genom långa, vita silkesstrumpor. Både männens och kvinnornas peruker var gråpudrade medan pudret i ansiktet var vitt med kontrasterande rouge på kinderna.

På 1700-talet fanns det toilettbord för såväl män som kvinnor. Att sminka sig var en handling som tydde på hög rang och social status. Det pudrade ansiktet blev en symbol för högreståndsegenskaper och utvaldhet. Att visa sitt yttre i perfektion syftade dels till att särskilja sig och påvisa en annan livsföring, men det skulle också spegla att man var begåvad med ett inre kapital. Elitens överdådiga lyx med exklusiva kläder, smink och smycken blev tydliga symboler som signalerade makt och samhällsposition.

Även kroppen blev ett redskap och ett maktspråk för att uttrycka en förfinad själ och klasstillhörighet. Ett komplicerat system av sociala ritualer och ett utstuderat rörelsemönster skulle visa på den sociala statusen. Danslärare lärde ut de rätta rörelserna. Så snart adelsfamiljernas barn kunde stå och gå började inskolningen av rörelsemönstret som kan liknas vid klassisk balett i dag. Med hela sin kropp skulle man särskilja sig från den stora massan i samhället.

Efter franska revolutionen skedde en brytning i den europeiska adelns sätt att leva. När det gamla ståndssamhället sakta började lösas upp svängde modet från det konstlade till det kroppsligt fria och korsetterna försvann tillfälligt för kvinnorna i ungefär 30 år. Den nya klänningen karaktäriserades av sin skärning med en dekorerad söm eller band strax under bysten. Den lämnade midjan omarkerad och osnörd vilket var en revolution i förhållande till den extremt åtsittande korsetten som präglade modet i hundratals år. Efter den tillfälliga reträtten skulle korsetten komma tillbaka i modet på 1830-talet.

1800-talet

Under 1800-talet ökade skillnaderna starkt mellan mäns och kvinnors mode. Kroppsform, material och färger skulle nu framhäva olikheter mellan könen snarare än en gemensam klasstillhörighet. Den manliga kostymen gjorde entré och färgskalan för denna begränsades till mörka färger som svart, brunt och mörkblått. Denna händelse kallas inom dräkthistorien för "det stora maskulina avståndet". Färgen blev genusladdad. Runt 1830-talet snörptes kvinnans kropp återigen ihop med hjälp av korsetter. Det modet höll i sig en bra bit in på 1900-talet.

De förändringar i samhället som påbörjades under 1700-talets slut utvecklades vidare under 1800-talets industrialisering. Massproduktion gjorde en större konsumtion möjlig för fler och gamla statussymboler blev tillgängliga för en större grupp. Dyrköpta varor, som tidigare varit de högre stånden förunnade, blev nu tillgängliga för medelklassen. Ett sådant exempel är kosmetika. Från att ha varit en lyxprodukt och ståndsmarkör blev den lättåtkomlig för den stora massan. Arbetarklassen började ljussminka sina ansikten och överklassens svar på det blev så småningom solbadandet.

Under 1800-talet ökade även europeiska länders kolonisering av stora områden i Afrika och Asien. Resor till de koloniserade länderna blev vanligare och möten med nya kulturer, kroppar och ideal uppstod. Västerländska personer fick i större utsträckning än förut något utomeuropeiskt att jämföra sig med. Detta påverkade för många även synen på det egna modet och skönhetsidealet. Resande konstnärer gjorde ofta exotiska skildringar av personer, kroppar och klädedräkter, ibland med en nedsättande syn på "den andre". Dessa fick sedan stor spridning bland allmänheten genom offentliga konstutställningar, framför allt på den eftertraktade Salongen i Paris.

Diskuskastaren, ca 450 f. Kr
Gipsavgjutning gjord efter en romersk kopia i marmor från 200 e. Kr
Myron

Antiken

Diskuskastaren är en av antikens mest kända skulpturer. Originalen var av brons och gjordes av den grekiska skulptören Myron, cirka 450 f.Kr. Diskuskastaren föreställer troligen en av sin tids stora idrottshjältar.

De främsta idrottsmännen hedrades och avbildades på detta sätt, skulpturerna placerades runt läktaren på stadion i Olympia.

En människa som lyckades behärska och kontrollera sin kropp ansågs besitta en stark själ. I den antika konsten ansågs skönheten vara gudomlig, där själen besatt den sanna skönheten och den idealiserade unga atletiska kroppen var en jordisk bild av gudomligheten.

Den grekiske målaren Zexius, cirka 300-talet f.Kr., ska enligt legenden ha valt ut de fem vackraste unga män han kunde hitta. Han jämförde deras kroppsdelar och sedan avbildade han den vackraste kroppsdelarna på var och en som han sedan satte ihop de till en perfekt kropp. På så vis lyckades han framställa en idealbild av den fulländade, manliga kroppen. I dag konstruerar mode- och reklambranschen genom sina retuscherade fotografier och bilder, likt Zexius, sin idealbild av den perfekta människokroppen.

Diskuskastaren med sin vältränade, proportionerliga och muskulösa kropp manifesterar den tidens manliga kropps- och skönhetsideal. Många av antikens skulpturer återupptäcktes under renässansen och det var en av anledningarna till att renässansen sedan övertog flera av antikens skönhetsideal.

Att diskutera

- I Myrons skulptur av *Diskuskastaren* skildras ett vältränat atletiskt manligt kroppsideal från antiken. Hur ser vi på den här kroppen i dag? Känns det här kroppsidealet förlegat och omodernt eller skulle *Diskuskastaren* kunna vara en fotomodell i en reklambild för till exempel herrkalsonger i dag?
- Den grekiske målaren Zexius skapade en idealkropp utifrån olika kroppar. Hur ser den ideala kroppen ut i dag? Finns det positiva respektive negativa konsekvenser av idealiserade kroppar i media? Vad skiljer en verklig kropp från en idealiserad?
- Under antiken hyllades elitidrottsmännen nästan som gudar. Den unga, vältränade och muskulösa kroppen ansågs återspegla en stark och skön själ och var en jordisk bild av det gudomliga. Hur är det idag? Vilken roll har dagens elitidrottsmän och kvinnor?

Att undersöka

- Låt eleverna titta på nätet, i mode- och livsstilsmagasin för att se om det antika, atletiska manliga kroppsidealet finns i dagens reklam.

TIPS! Fler bilder på antikens kroppar finns i PowerPoint-presentationen .

Erik XIV, 1500-tal

Steven van der Meulen (tillskriven) (verksam 1543 till 1561)

Renässansen

Här står en rakryggad man med tudelat skägg, iklädd de mest kostbara material och med guldbroderier på sin dräkt av absolut senaste snitt. Kläderna han har på sig är inspirerade av den spanska hovdräkten vars mode slog igenom på kontinenten vid 1500-talets mitt. Den spanska hovdräkten var strikt och sydd i svarta, eleganta tyger, här i en mer färggrann variant. De tyska så kallade pluderhosorna som tidigare var på modet har här ersatts av korta, runda byxor som stoppats med tyg för att framhäva de slanka benen. Benen är iklädda silkesstrumpor, ett för tiden väldigt exklusivt klädesplagg. Mannens ben och vader ansågs förmedla manlig styrka och sex appeal. Könet är markerat med en så kallad blygdkapsel som förutom att signalera manlighet och virilitet också hade en praktisk funktion som börs eller hemlig gömma.

Mannen på målningen är Erik XIV, kung av Sverige. Kronan, värjan och dolken (som sticker upp vid Eriks högra hand) är statussymboler som visar på att det är en kunglig och mäktig person. Det gör även det guldbroderade tyget han står på som är utsmyckat med familjens emblem – vasakärven, kronan och gripen. Hans klädedräkt och kroppsspråk signalerar att det är en person med hög status och makt.

Steven van der Meulens porträtt av Erik XIV ska enligt traditionen ha beställts i samband med ett frieri till prinsessan Hessen-Kassel. En större variant av porträttet skickades även som friarbud till drottning Elisabeth I av England. 1500-talets svar på dagens kontaktannonser eller nätdejting!

Att diskutera

- Porträttet av Erik XIV är ett friarporträtt, nästan som en slags kontaktannons. Kungen har beställt målningen och troligen också kunnat styra hur han vill framställas i bilden. I dag lägger vi ut bilder av oss själva på nätet. Vi nätdejar och retuscherar våra foton för att vi ska framstå så fördelaktiga som möjligt. Hur mycket är det ok att ändra sin bild av sig själv? När är bilden eller fotografiet inte längre en bild av jaget?
- Iscensätter vi även idag våra porträttbilder och selfies med olika statusföremål, precis som Erik XIV gjorde? Varför gör vi det i så fall?

Att undersöka

- Porträttet av Erik XIV signalerar en person med hög status och makt. Hans kläder, smycken och kroppsspråk understryker budskapet. Titta på nätet och i dagstidningar och lägg märke till hur makthavare avbildar sig i dag. Finns det skillnader och likheter med dåtidens och nutidens makthavare? Titta på kroppsspråk, kläder eller ansiktsuttryck.
- Dela in er i par och ta bilder på varandra. Hur skulle du förmedla exempelvis makt, mod eller ensamhet utifrån en helkroppsbild? Fundera på både kroppsspråk och ansiktsuttryck.

Venus och Amor, 1500-tal
Lucas Cranach d.ä. (1472–1553)

Trots att man under renässansen verkar ha talat mycket om skönheten i proportioner och symmetri, möter man sällan Polykleitos exakta proportioner i konstnärernas bilder. Det verkar som om trender, könsnormer och smak har styrt mer.

Här är det Venus, skönhetens och kärlekens gudinna i den romerska mytologin som är avbildad. Enligt legenden föddes hon ur havet och här är hon skildrad med sina attribut: symboler som har med vatten att göra, snäckor och sötvattenspärlor. Hennes främsta symbol är sonen Amor som också finns med i bilden. Han är förälskelsens gud som med sina pilar sprider kärlek bland gudar och människor.

Även om Venus inte är en verklig person representerar hon delvis det kvinnliga skönhetsidealet för en viss tid. Om man tittar på hur Venus genom århundradena har skildrats i måleri och skulptur ser hon ser långtifrån likadan ut. Konstnärerna har haft samma utgångspunkt och idé om hur Venus ska skildras, men olika tider har haft olika uppfattning om vad som är en vacker och fulländad kvinnokropp.

Lucas Cranachs Venus är ett exempel på ett kvinnligt skönhetsideal från renässansen. Kvinnans byst skulle helst vara platt och hennes mage mjuk och rund. Hennes panna skulle vara hög och välvd.

Antikens gudar och gudinnor var populära som motiv i den västerländska konsten från renässansen fram till mitten av 1800-talet. I det äldre måleriet är nakenhet en ledtråd till att den avbildade är en gud, gudinna eller någon ur en mytologisk historia eller myt. I en tid när det var otänkbart att skildra en vanlig människa utan kläder fick den nakna kroppen ofta ta en mytologisk roll som legitimerade nakenheten. Historiska bilder av Venus var ofta ursäkt att måla naket. Bilderna placerades ofta i de mer privata rummen på slotten.

Att diskutera

- Lucas Cranach d.ä. målade sin Venus, skönhetens och kärlekens gudinna. Hon ansågs vara den allra vackraste av alla gudinnorna. Målningen är en bild av en överjordiskt vacker kvinna, enligt den tidens ideal. Skulle Lucas Cranachs Venus kunna vara fotomodell idag? Varför? Varför inte? Motivera!
- Venus var ett av de mest populära motiven i konsten. Det fanns en stor marknad och efterfrågan på dessa målningar. Varför? För vem skapades dessa bilder, tror ni?

TIPS! Fler bilder på 1500-talets kroppar och kläder finns i PowerPoint-presentationen.

Kung Kandaules av Lydien visar sin gemål för Gyges, 1600-tal
Jacob Jordaens (1593–1678)

1600-talet

Bilden skildrar den grekiska historikern Herodotos berättelse om den Lydiske kungen Kandaules. Kung Kandaules var enligt legenden gift med en vacker kvinna, som han var mycket stolt över. Han skröt om hennes skönhet för sin närmste man, Gyges, och för att övertyga honom ville kungen att han med egna ögon skulle se hur vacker hon var. Kandaules lät därför Gyges smygkika in i drottningens sovrum när hon klädde av sig för att gå och lägga sig. Drottningen upptäcker dock Gyges. Nästa morgon tillkallade hon honom och förklarade att hennes heder nu kunde ifrågasättas eftersom endast hennes make hade rätt se hennes nakna kropp. Hon ställde honom inför ett ultimatum: att antingen mörda kungen eller att begå självmord. Gyges valde att mörda kung Kandaules och gifte sig själv med drottningen. Därigenom blev han också härskare över Lydien.

Konstnären Jacob Jordaens har valt att skildra ögonblicket när Gyges tittar in på drottningen. Man ser honom sticka in huvudet bakom draperiet till höger i bilden. Bakom honom ses också kungen. Hunden i bilden är en symbol för kvinnans trofasthet till sin make. Pottan är ett tecken på att denna trofasthet kan ifrågasättas – äktenskapet har vanvördats.

Men det är drottningen som vi som betraktare först ser, och det är ingen slump. Bilden är komponerad med stora kontraster mellan ljus och mörker. Kvinnans kropp är väldigt ljus och rummet runt omkring är dunkelt. Våra ögon letar sig automatiskt till ljuset i bilden. Hela bilden är uppbyggd enligt gyllene snittets princip och det är ingen tvekan om vad konstnären ville att vår blick skulle fastna på – kvinnans kropp. Men vem ser vem i den här bilden? Vi som betraktare ser mer av kvinnans nakenhet än Gyges. Begår då vi, enligt berättelsen, ett större brott än han? Drottningen tittar på oss, men hennes blick, är den fylld av skam eller är den inbjudande?

Bilden är ett exempel på ett kroppsideal som gällde vid den här tiden. En idealkropp för både män och kvinnor under 1600-talet var stor, kraftig och rund. Fyllighet liksom blek hy var en statusmarkör i ett samhälle där de flesta levde under knappa förhållanden. Men bilden är också ett exempel på den nakna kvinnan som erotiskt objekt i den västerländska konsten.

Att diskutera

- I målningen av Jacob Jordaens ser vi olika blickar, men vem tittar på vem? Och vem ser mest? Titta på drottningens blick. Hur skulle ni beskriva den? Vilken roll har vi som betraktare?
- För vem är målningen gjord, tror ni? För en manlig, kvinnlig, hetero- eller homosexuell blick?

Att undersöka

- Hur är målningen komponerad och varför? Titta mot målningen, blunda sedan en kort stund, öppna ögonen! Var hamnar blicken?
- Ta reda på mer om gyllene snittet och hur man räknar ut det.

**Magnus Gabriel de la Gardie och hans maka Maria Euphrosyne, 1653
Hendrick Munnichhoven (död 1664)**

1600-talets svulstiga ideal präglade såväl arkitektur och inredning som kroppsideal och mode. Med hjälp av klädedräkten förstärkte man det stora och kraftiga kroppsidealet. Under barocken klädde sig adeln i yvigt, stort och färgsprakande. Klädedräkt, kroppsspråk, tal och andra sociala koder var status- och maktmarkörer. Ett rigoröst regel- och lagsystem styrde hur de olika stånden skulle klä sig. Det var strängt förbjudet att klä sig över sin ståndstillhörighet.

Dubbelporträttet av Magnus Gabriel de la Gardie och hans maka Maria Euphrosyne är ett magnifikt exempel på tidens mode. Magnus Gabriel de la Gardie var en av den svenska stormaktstidens modelejon. Bilden visar på det nya franska modet som han introducerade i Sverige efter sin tid som ambassadör i Paris.

På porträttet bär Magnus Gabriel en svart sammetsdräkt med knälånga byxor dekorerade med guldbårder och bandrosetter, så kallade favörer. Hans korta jacka har uppslitsade ärmar och över bröstet bär han ett brett band kallat axelgehäng i vilken hans värja vilar. Värjan fick enbart bäras av adelsmän och var därmed en tydlig status-symbol. Stövlarna har stora vida skaft med vitt, tunt linne som veckar sig runt stövelskaften, så kallade kanoner.

Maria Euphrosyne bär en guldbrokadklänning som utmärks av stora enkla linjer vilka låter det påkostade tyget framträda. Snittet är typiskt för 1660-talets kvinnodräkt. Klänningen har trekvartslång ärm, senaste modet. Det var första gången på tusen år som modet tillät kvinnorna att visa armarna. Nedanför henne står en liten knähund som symbol för hennes trohet gentemot sin man. Bönskidan hon håller i sin ena hand kan tolkas som en symbol för graviditet. Maria Euphrosyne var syster till Karl X Gustav. Adelsmannen Magnus Gabriel står ett halv steg nedanför sin hustru i porträttet för att markera hennes kungliga börd.

Att diskutera

- Porträttet visar på ett moderiktigt par från 1600-talets stormaktstid i Sverige: Magnus Gabriel de la Gardie och hans maka Maria Euphrosyne. De är klädda enligt senaste modet för tiden. Hur förstärker modet barockens stora kroppsideal? Titta på deras kläder. Varför var kroppsidealet stort och kraftigt, tror ni?
- Vad berättar bilden om personerna? Titta på hur det här paret har valt att framställa sig i porträttet. Titta på kläder, ansiktsuttryck, kroppsspråk. Vilken slags miljö/rum har de valt att avbilda sig i? Titta på saker eller andra detaljer i målningen. Vad avslöjar porträttet om personerna? Varför målades porträttet? Vad var syftet?

TIPS! Fler bilder på 1600-talets kroppar och kläder finns i PowerPoint-presentationen.

**Brukspatron John Jennings, hans bror och svägerska, 1769
Alexander Roslin (1718–1793)**

1700-talet

I det här porträttet möts vi av den förmögne brukspatronen John Jennings som med en elegant handrörelse leder oss in i bilden. I målningens mittpunkt sitter hans svägerska, Jeanne Elise Trembly, och snett bakom henne står hans bror Frans.

John Jennings är klädd i röd sammetsdräkt, nypudrad peruk, trekantshatt, värja och Nordstjärneorden väl synlig på rocken. Jeanne Elise sitter hårt snörd och därför rakryggad i en klänning av glänsande siden. Klänningens framsida och ärmar har rysch och spetsar. Ett pärlhalsband är knutet nästan upp under hakan. Frans Jennings har rock och byxor i brun sammet. Han har en broderad väst och fin spets i halskrås och manschetter. Alla tre är sminkade, har gråpudrade peruker och är upplädda.

De tre hade sammanstrålat i Paris år 1769. Där beställde de porträttet av en av tidens mest eftersökta porträttmålare, Alexander Roslin. Hans skicklighet att framställa tyger, spetsar och pudrade ansikten med stor illusorisk verkan gjorde honom till en av Sveriges internationellt mest framgångsrika konstnärer genom tiderna.

John Jennings var brukspatron och kammarherre, ägare till Skånelaholm och Forsmarks bruk. Frans Jennings var affärsman och gift med schweiziska Jeanne Elise som i det här porträttet ses spela cembalo.

På 1700-talet var utseendet mer en ståndsmarkör än en könsnorm. Både män och kvinnor ur överklassen skulle röra sig graciöst i sina färggranna dräkter, smycken och smink. När man tittar på 1700-talets porträtt slås man lätt av hur lika alla ser ut. Porträtten präglas av den tidens aristokratiska skönhetsideal och visar kanske mer hur man ville se ut än hur det verkligen var. Då, precis som i dag, ville porträttbeställarna framstå "från sin bästa sida". Att retuschera sina bilder är inget nytt. Idag använder vi bildbehandlingsprogram, då använde konstnären sin pensel. Porträtt berättar alltid något om tiden de gjordes och hur vi människor har velat se ut. De förmedlar tidens trender och skönhetsideal.

Att diskutera

- Titta tillsammans på Alexander Roslins målning av familjen Jennings. Titta på hur personerna har valt att framställa sig i det här porträttet. Titta på kläder, ansiktsuttryck, och kroppsspråk. Titta på rummet och miljön som de har valt att avbilda sig i. Titta på detaljer i kläderna och utseendet. Leta efter likheter och skillnader mellan männens och kvinnans yttre. Vad överväger, likheterna eller skillnaderna mellan kvinnans och männens utseende?
- Hur är det i dag, handlar modet mer om en slags stil än könstillhörighet eller är det tvärtom? Finns det idag färger som är genusladdade, det vill säga räknas som feminina eller maskulina?
- På 1700-talet var lyxkonsumtion och exklusiva attribut ett sätt för eliten att skilja sig från den stora massan. Hur ser det ut idag? Vad skulle ni beskriva som lyxkonsumtion idag?

TIPS! Fler bilder på 1700-talets kroppar och kläder finns i PowerPoint-presentationen.

Fru Anna Flensburg, 1887
Mina Carlson-Bredberg (1857–1943)

I mor Anthonys värdshus, 1866
Auguste Renoir (1841–1919)

Kompositioner med häst och figurer, 1902
Paul Gauguin (1848–1903)

1800-talet

Konstnären Mina Carlson-Bredberg har målat Anna Flensburg som är på besök i hennes ateljé. Anna sitter rakryggad iklädd en visitdräkt med markerad midja och hatt på huvudet. Hon har en moderiktig frisyr med lugg som var en nyhet för 1880-talet.

Under 1800-talet användes kläder fortfarande för att markera status och makt, men de skulle framför allt understryka skillnaden mellan könen. Den manliga klädedräktens färgskala var mörk och gick i svart med olika toner av brunt, blått och grått. Kostymen blev plagget som gällde för män.

I Auguste Renoirs målning *I mor Anthonys värdshus* sitter två män kring ett bord och ytterligare en man står vid sidan om. Kvinnan till vänster i bilden håller på att duka av bordet efter deras måltid. Renoirs målning får fungera som ett bildexempel på tidens manliga klädedräkt, kostymen. Ett klädesplagg som ända in i vår tid har räknats som manligt.

I Paul Gauguins bild ser vi en utsträckt och naken kvinna på en svart häst tillsammans med tre andra personer i ett öppet landskap. Gauguin reste kring sekelskiftet 1900 till det koloniserade Tahiti med en vision om att hitta människans ursprung och ett oförstört paradys på jorden. På plats målade han mängder av färgsprakande bilder som främst skildrar unga kvinnor och orörd natur. Medan den västerländska, borgerliga 1800-talskvinnan var hårt snörd i en tid då hon förväntades vara i hemmets sfär, porträtterades den "exotiska" kvinnan ofta som vild och naken. Gauguin är en av flera resande konstnärer som under 1800-talet skapade sig en exotisk föreställning redan före avfärd. Väl på plats målade han bilder som tydligt återspeglar detta.

Att diskutera

- Relationen mellan kropp, kläder och hur vi rör oss har varit stark under hundratals år. En stramt åtsittande 1800-talskorsett eller en överdådig mansdräkt från 1600-talet påverkade både kroppen och rörelserna. Finns det liknande paralleller till modet idag? Påverkas våra kroppar och rörelser av de kläder vi bär och i så fall hur?

Att undersöka

- Gör en mode- eller kroppsides-tidsaxel från renässans till nutid och sätt in bilderna i rätt ordning och kontext. Gör tidsaxeln parallell med historiska händelser och strömningar i samhället.
- När man konstruerar en bild av "den andre" skapas ofta en stereotyp, där det flerdimensionella hos personen eller en grupp människor lätt försvinner. I idén om "de exotiska andra" finns ofta uppfattningen att den egna kulturen är mer utvecklad. Detta innebär att oavsett om det är en längtan till något exotiskt främmande, eller en bild av främlingen som till exempel vild eller farlig, så utgör exotismen en sorts överlägsen attityd. Hur ser det ut i reklam- eller modevärlden, finns det bilder som ger exempel på detta även idag? Leta efter bilder på nätet.

TIPS! Fler bilder på 1800-talets kroppar och kläder finns i PowerPoint-presentationen.

Bildanalys

Att kunna beskriva vad man ser och diskutera sina slutsatser med andra är en enkel form av bildanalys. Nedan finns förslag på frågor som man kan använda sig av. Frågorna nedan går att använda sig av på samtliga bilder i bildmappen. De går också bra att använda på samtida mode- och reklambilder.

Ta hjälp av frågorna och diskutera tillsammans

- Beskriv personens kropp. Är den lång, kort, rund, muskulös och så vidare. Titta på hudfärg och kroppsspråk. Är den aktiv eller passiv?
- Beskriv personens kläder. Vad berättar eller avslöjar kläderna och utseendet om personen? Vilket yrke kan hen tänkas ha? Vilken status?
- Beskriv personens ansiktsuttryck, blick, kroppshållning och gester. Vad avslöjar de om personen?
- Titta på blickarna. Vem tittar på vem? Hur tolkar ni blickarna?
- Beskriv rummet och miljön. Vad säger miljön om personen?
- Finns det några saker i bilden som verkar berätta något om den som är avmålad? Beskriv föremålen och på vilket sätt ni tror att de är förknippade med personen.
- Titta på ljus och skuggor i bilden. Är det ett jämnt ljus eller kommer ljuset in från något specifikt håll? Är det ett naturligt ljus från solen eller är det ljus från en lampa eller något annat?
- Beskriv stämningen i bilden. Är den lugn, dramatisk, kall, varm, spöklik eller vad?
- Läs igenom dina iakttagelser och sammanfatta: Vad avslöjar bilden om personen eller tiden?
- Varför målades den här bilden tror du? Vad var syftet?
- Vilken tid skildras tror du? Hur ser man det?
- Vad tycker du om bilden?

Litterarurtips

Lewenhaupt Tonie, Lotta, *Inte bara mode – samhället som modeskapare*, Bokförlaget Atlantis, 2010.

Hejdelind Veronica, *Intryck och uttryck*, Nationalmuseum och Gleerups Utbildning AB, 2008.

Hurd Madeleine, Olsson Tom, Öberg Lisa, *Klädd identitet: Historiska studier av kropp och kläder*, Carlsson förlag, 2005.

Nilsson G Bo, *Påklädd uppklädd avklädd*, Norstedts Akademiska förlag, 2005.

Rangström Lena, *Modelejon Manligt mode*, Livrustkammaren Atlantis, 2002.

Nationalmuseum utställningskatalog nr 589, *Klädd och oklädd*, 1996.

Brown Carolina, *Skönhetens mask – ur den kroppsliga skönhetens historia*, 1994.

Diskuskastaren, Myron

Erik XIV, Steven van der Meulen

Venus och Amor, Lucas Cranach d.ä.

Kung Kandaules av Lydien visar sin gemål för Gyges, Jacob Jordaens,

Magnus Gabriel de la Gardie och hans maka Maria Euphrosyne, Hendrick Munnichhoven

Brukspatron John Jennings, hans bror och svägerska, Alexander Roslin

Fru Anna Flensburg, Mina Carlson-Bredberg

I mor Anthony's v rdshus, Auguste Renoir

Kompositioner med häst och figurer, Paul Gauguin